

ŠEIMOS SANTYKIAI LAIDOTUVIŲ RAUDOSE

D. VENCLOVAITE

Lietuvių liaudies poezija, iki šiol tebežavinti mus skaidriu lyrizmu, nepakartojamu jausmo nuoširdumu, kartu yra vertingas šaltinis darbo žmogaus buičiai, jo pasaulėjautai pažinti. Peržvelgus gausingame tautosakiniam palikime senovinės dainos lobyną, prieš mus iškyla margaspalvis praeities epochų liaudies gyvenimo vaizdas su kasdieniniais valstiečio rūpesčiais ir džiaugsmiais, senojo kaimo patriarchalinių tradicijų įvairove ir antagonistiniais klasinės visuomenės santykiais. Nemažiau reikšmingas liaudies buities puslapis atsiskleidžia ir laidotuvių raudose — apeiginiame žanre, savo tradicijomis siekiančiame XIX a. pabaigą ir XX a. pirmuosius dešimtmečius.

Raudos ryškiai, kaip joks kitas liaudies kūrybos žanras ir kartu pačia teigiamiausia prasme charakterizuoja šeimos santykius. Jau pačiame mirusiojo apraudojimo paprotyje, savo metu atsispindėjusiame rūpinimasi velionio likimu po mirties, tikint, kad raudos palengvina perėjimą į „aną pasaulį“, glūdi stiprus šeimos ryšių pajautimas. Šiuo jausmu nuspalvinta visa ta raudose išlaikiusi pagoniškojo tikėjimo atgarsius pomirtinio gyvenimo fantastika, kuri išreiškta vėlių šalelės, mirusių giminių pasveikinimo ir kituose analogiškos prasmės motyvuose. Šeimyniniai ryšiai čia tokie stiprūs, kad jie nenutrūksta ir po mirties: dažnai raudose prašoma seniau mirusius šeimos narius svetingai priimti ir globoti naujai atvykstantį, taip pat su giliu įsitikinimu laukiama jų paramos ir gyvųjų žemiškuose reikaluose.

Akivaizdžiausiai šis šeimos ryšių pajautimas raudose išreikštas pagrindinėje pasakojimo intonacijoje — tame dideliame jausmų nuoširdume, su kuriuo apraudamas mirusysis. Raudose sukaupta tiek pat daug jautriausios meilės mirusiam šeimos nariui, kiek ir giliausios žmogiškos kančios, jį praradus. Šiuo jausmu nuspalvinta kiekviena raudos mintis; jis jaučiamas kiekvienoje frazės intonacijoje ir jos žodinėje detalėje, nuskambėdamas čia santūria užslopinto skausmo gaida, čia nesulaikomai išsiliedamas sielvartingu, kupinu didelio švelnumo mirusiajam monologu. Pagaliau su šiuo jausmu apmąstomi ir realūs kasdieninės buities įvykiai, savo ruožtu šviesiai apibūdinantys vidinį šeimos gyvenimą.

Apraudant mirusįjį, kaip to reikalavo paprotys, velionis paprastai teiminimas vien geru žodžiu, todėl ir jo santykiuose su kitais šeimos nariais pirmiausia iškeliama tik tai, kas buvo gera. Sitai leidžia apgaubti velionio asmenį ypatinga šiluma ir kartu atskleisti pačius prasmingiausius momentus šeimos narių bendravime, parodant visų darnių žmogiškųjų santykių grožį ir vertę. Taigi raudose visų pirma atsispindi idealieji tarpusavio santykiai, kurie čia piešiami sutirštintomis spalvomis, su aiškiu polinkiu

į idealizaciją. Toks praeities vertinimas siejasi ne tik su tradicine teigiama mirusiojo charakteristika, bet ir su tuo, kad dabartis — šeimos nario netekimas — suvokiama kaip neišbrendamas skurdas, kaip didelė ir beprošvaistė gėla. Antra vertus, darnios šeimos tema raudose, kaip ir apskritai visoje poetinėje liaudies kūryboje, tam tikra dalimi atspindi realius, gyvenimiškus santykius, būdingus XIX a. pabaigos ir XX a. pirmųjų dešimtmečių laikotarpiui. Tuo metu dar tebebuvo stiprios tos patriarchalinės tradicijos, kurias apibūdinamas XVII a. autorius T. Lepneris¹ stebėjosi lietuvių tarpusavio sutikimu — didelis vyresniųjų šeimos narių, ypač tėvų autoritetas, juo palaikant tvarką bei susiklausymą šeimos viduje. Nemažiau reikšmingas ir ekonominis šių ryšių pagrindas: šeima — tai glaudus ūkinis vietas, kurio narius ilgą laiką sieja bendras darbas ir tam tikru laipsniu bendra turtinė nuosavybė.

Tačiau raudose kalbama ne vien apie idealiuosius šeimyninius santykius, paremtus tauriais žmogiškaisiais jausmais ir gražiomis tradicijomis. Jose atspindintis šeimos gyvenimas iškyla visu savo įvairumu su nesudėtingos kasdienybės šviesiomis ir tamsiomis pusėmis, su tuo, kas joje teigiama, pozityvu ir su tais neigiamais reiškiniais, kurie tipiškai senajai patriarchalinei arba kylančio kapitalizmo epochos šeimai, arba pagaliau su tais vidiniais konfliktais, kurie, apspęsti objektyvių psichologinių dėsningumų, daugiau ar mažiau būdingi šeimos gyvenimui (nesutarimai tarp tėvų ir vaikų, vyro ir žmonos, marčios ir anytos ir pan.). Ši tema plačiausiai interpretuojama humoristinėse raudose. Apeiginėje raudoje ji liečiama tik probėgomis, neakcentuojant neigiamųjų momentų tarpusavio santykiuose, todėl vidinis šeimos gyvenimas čia iškyla kaip šviesiausia buities pusė, įnešanti į kupiną nesibaigiančių vargų kasdienybę daug giedros, einanti savotiška atsvara socialinėms blogybėms.

Raudos apima platų šeimyninių santykių ratą, duodamos apibendrintus visų šeimos narių, pradedant tėvais ir baigiant tolimiausiais giminėmis, kaip teta, kūma ir pan., portretus. Jie beveik niekada nėra individualizuojami ir kuriami kiekvienam atvejui pritaikant tuos pačius tradicinius motyvus bei įprastines poetines priemones, mažai teieškant naujų vaizdų ir spalvų. Dėl to suvienodėja teigiamosios tų pačių asmenų charakteristikos, taip pat tarpusavyje mažai kuo skiriasi ir apibendrintieji atskirų šeimos narių portretai: raudų močiutė dažnai labai primena tradicinį motinos paveikslą, senutis — tėvo, panašiai raudama, išskaičiuojant tuos pačius teigiamuosius privalumus, mirusios sesers ir artimos draugės ar kaimynės ir t. t. Šios paralelės nors ir įneša į raudas tam tikro schematiškumo, tačiau nesuniveliuoja lyrinio herojaus vidinių išgyvenimų, kurie kiekvienoje raudoje išlieka labai betarpiški, gyvi ir kartu individualūs.

Pagal tai, kuriam šeimos nariui yra skiriamos raudos, susidaro atskiri teminiai raudų ciklai, kurių didžiausią sudaro vaikų raudos motinai ir tėvui; kiek mažiau turime motinos raudų vaikams, žmonos — vyrui, sesers — seseriai (arba broliui), o mažiausiai yra išlikę raudų močiutei (senučiui), marčiai, anytai, dieveriui ir pan. Šių raudų ciklų apimtis atspindi ne tik apraudojimo tradicijos ypatumus, bet ir šeimyninių ryšių pobūdį, nes paprastai labiausiai raudama artimiausių šeimos narių. Kadangi pagrindinis raudų kūrėjas ir atlikėjas visais laikais buvo moteris, todėl turime vos keletą tekstų, kur vyras apraudo žmoną, tėvas — dukterį, brolis — seserį ir pan.

Šeimos santykiai raudose atskleidžiami neplačiu valstietiškos buities, kurią beveik ištisai užpildo kasdieninis darbas, aspektu. Kasdieniškai paprastas atrodo šis žemdirbio gyvenimas, kaip ir nesudėtingi tarpusavio santykiai, tačiau čia neradime skurdžiai pilkų spalvų, jausmų siaurumo ar primityvumo. Atvirkščiai, raudose labiausiai pagauna platūs lyrinio hero-

¹ Th. Lepner, Der preussische Littauer, Danzig, 1744.

jaus emocijų polėkis, jausmų subtilumas, žavi turtingas ir šviesus liaudies žmogaus dvasinis pasaulis, kurio nepajėgia užtemdyti skurdas ir socialinė priespauda.

* * *

Su didele jausmo jėga, kurią teikia supratimas, jog artimiausias žmogus nesugrąžinamai prarastas, raudose apmąstomi tėvų ir vaikų santykiai. Netekimo skausmas leidžia juos nupiešti pačiomis šviesiausiomis spalvomis, tuo pačiu į išskirtinę padėtį iškeliant tėvų asmenis. Raudose ir atsiskleidžia, kaip giliai, pačiomis subtiliausiomis vidinėmis gijomis tėvai yra susiję su vaikų gyvenimu. Mirtis, nutraukdama visus ryšius, atneša našlaičiams ne tik skaudžias socialines pasekmes, bet ir dideles moralines skriaudas. Tėvai pirmieji įveda vaikus į sudėtingą žmogiškųjų santykių pasaulį, formuodami vaikų galvoseną ir vidinį gyvenimą, paruošdami juos pasitikti nelengvą vargą žmogaus dalią. Kartu su pirmaisiais darbo įgūdžiais jie skiepija meilę darbui, iš mažens pratindami prie „sunkių darbelių“, ugdo aukštus moralinius principus, išmokydami „gražaus razumėlio“, „meilių žodelių“. Viso to netekimas akivaizdžiausiai pajuntamas, mirus motinai. Mirtis iškelia našlaičiams daugybę klausimų, į kuriuos jau neberandama atsakymo:

Motula mano miela,
motula mano brangi!
Kas gi mus pamokis
razumno razumėlio
visokių darbelių
ir sunkiųjų vargelių?²

Tėvų, ypač motinos, mirtis įneša daug nedarnos į vaikų gyvenimą. Našlaičiai anksti netenka tos šilumos, kuri gaubia vaikų ir tėvų santykius.

Kas mane šnekys meiliais žodeliais,
Kas mane kalbins, kas mane suramins?³

— klausiamo vienoje našlaičių raudoje, kaip didelę skriaudą pajaučiant artimiausio žmogaus praradimą. Nelinksma ir varginga visa našlaičių vaikystė, nes kiekviename žingsnyje jaučiamas nepamainomos motiniškos globos trūkumas:

Oi, kas paklos
Mažiams vaikeliams
Baltus patalėlius?
Tai kas pamigdys
Mažus vaikelius
Be savo motulės,
Tai kas pakalbės
Meilųjį žodelį,
O kas pataikys
Mažiams vaikeliams
Gardų kąsnelį
Be savo motulės
Oi, kas iššukuos
Šviesius plaukelius
Mažajam stogely?⁴

Rūpestingas motinos žvilgsnis ne tik sušildo vaikystę, bet ir kupinas neišsenkančios meilės lydi vaikus visą gyvenimą, guosdamas juos kasdieniuose varguose. Motina viena supranta ir atjaučia dukrelės rūpesčius ir jos jaunų dienų „visą neramumėlį“, su „meiliais žodeliais“ ir užuojauta ji pirmoji pasitinka grįžtančius iš „sunkių darbelių“. Todėl su jos asmeniu siejasi šviesiausios vaikų gyvenimo valandos.

² Lietuvių tautosakos rankraštynas, 2706(510), LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas (toliau žymima LTR).

³ LTR 522(27).

⁴ LTR 2710(19).

Apie savo sunkią dalį, apraudodama motiną, kalba ir būsimoji nuotaka, kuriai nėra kam sukrauti „didelius šarvelius“, paskirti „dalelę“, išleisti „svetimon šalelėn“. Tačiau labiausiai motinos pasigendama varge, todėl ypač jautrūs motinos santykiai su ištėkėjusia dukterimi, kuri ne kartą atskuba pas ją ieškoti paguodos, užpuolus „dideliems vargeliams“ „svetimoj šalelėj“. Motinos meilė šviesiausiomis spalvomis nuskaidrina rūpesčių užgožtą buitį, todėl jos, kaip brangiausio svečio, ilgisi duktė „svetimoj šalelėj“, ją svajoja sutikti „didžiuos atpuskėliuos“ ir kalbėti „meilų žodelį“ „širdelėi nuraminti“.

Raudose motina apibūdinama kaip išskirtinis asmuo, todėl ir motinos meilė, paliekanti ryškų pėdsaką kiekvieno žmogaus gyvenime, suvokiama kaip kažkas nepakartojama ir nepakeičiama. Našlaičių raudose, kuriose apraudama pamotės mirtis, atsispindi darnūs tarpusavio santykiai, „netikrą močiutę“ apibūdinant kaip rūpestingą globėją, išreiškiant jai dėkinumą ir pagarbą, tačiau visi geriausieji pamotės jausmai niekada neatstoja našlaičiui motinos rankų šilumos:

Oi, tai šaltesnės
Jūsų rankelės,
Oi, tai ne taip meilūs
Jūsų žodeliai,
Oi, kaip ir buvo
Mano motinėlės
Meilus žodelis
Ir mielos rankelės ⁵.

Motinos asmuo patrauklus ne tik savo didele, tik jai vienai būdinga vidine šiluma. Joje įkūnyti ir kiti geriausieji darbo žmogaus bruožai. Teisingai yra pastebėjęs B. Sruoga, kad „lietuvių tautosakoje motinėlės sąvoka yra susijusi su viskuo, kas yra, kas gali būti geriausio ir gražiausio pasaulyje, ji visuomet yra palydima tokia graudžia, tokia gilia meile“ ⁶. Raudose, panašiai kaip ir liaudies dainose, nuolat gėrimasi motinos darbštumu, išskaičiuojami jos rankų atliekami „sunkūs darbeliai“, iškeliamas jos vaidmuo žemdirbio šeimos gyvenime. Motina duoda impulsą visam kasdieninio darbo ritmui — „anksti rytelį“ išsiunčia šeimą į „sunkų darbėlį“, nurodo, „kokia darbeliai dirbti, kaip laukelis apžiūrėti“ ⁷. Jai mirus, šeimos gyvenimas praranda tą vidinę harmoniją, kurią sąlygoja darnus darbas, nes vaikai „nežino jokios tvarkelės be senos motulės“, nežino, „kaip apdirbti sunkūs darbeliai“ ⁸. Dažniausiai raudose visa tai atskleidžiama kontrastiškų spalvų pėšiniu — gyvybės kupina ankstaūs rytmečio gamta pabrėžia mirties šalčių dvelkiančią darbščiosios motinos ramybę, kurią lydi įprastinės darbų tvarkos irimas ir lėtėjantis šeimos gyvenimo ritmas. Pvz.:

Gieda gaideliai,
Gieda ir antri,
Vai, nepabunda
Mano motinėle
Nuo baltos lentelės
Ir nepabudina
Savo šeimynėlės
Ir neliepia
Anksti rytelį
Eiti prie darbėlių,
Ir nepašaukia
Savo dukrelės
Ir nepasako
Koki darbėliai dirbti! ⁹

⁵ 1914 m. „Ateities“ Nr. 3(39) priedas, p. 18.

⁶ B. Sruoga, Lietuvių liaudies dainų rinktinė, Kaunas, 1949, p. 193.

⁷ J. Basanavičius, Lietuvių raudos iš visur surinktos, Vilnius, 1926, p. 32 (toliau žymima BLR).

⁸ Ten pat, p. 35.

⁹ 1914 m. „Ateities“ Nr. 1(37) priedas, p. 1—2.

Igimta darbo meilė ir rūpinimasis vaikų ateitimi įprasmina tuos „sunkius darbelius“, kurie lydi motiną visą gyvenimą — „rytą vakarėlį ir šviesioj dienelelį“. Tai „lengvi vargeliai“, nes juos nuskaidrina motiniška meilė rūpinantis, kad vaikai nevargtų „didelio vargelio“, kad dukrelei būtų sukrautas „didelis šarvelis“. Su susigraudinimu raudose apmąstoma nelengvas motinos gyvenimo kelias, nužymėtas sunkiais darbais, nežinant poilsio, bemiegėmis naktimis, varge auginant šeimą.

Panašiai apibūdinami tėvo ir vaikų santykiai, labiausiai iškeltiant tėvo asmenyje šeimos darbininko, „namelių valdytojo“ bruožus, taip, kaip motinoje įkūnijama šeimos augintojos rūpestingumas ir švelnumas. Tačiau tėvo asmeniui raudose skiriama žymiai mažiau vietos, juo labiau, kad ir pačios raudos šiuo atveju daug trumpesnės bei paprastesnės.

Našlaičių raudose atsispindi gilus abipusis jausmas, apsprendžiantis darnius tarpusavio santykius: į pasiaukojančią tėvų meilę atsakoma tokiu pat dideliu nuoširdumu. Sis jausmas glūdi visoje pasakojimo intonacijoje, čia subtiliaisiais niuansais praskambėdamas kiekviename raudos motyve — ar tai apmąstant velionio gyvenimą, ar guodžiantis savo vargais, — čia atvirai ir plačiai išsiliesdamas kupinu didelio švelnumo mylimam asmeniui monologu. Apie mirusį tėvą arba motiną dažnai kalbama su tuo ypatingu jautrumu, kurį sukelia savo kaltės pajautimas ir pavėluotas noras atsilyginti jiems tokia pat meile ir rūpestingumu, neišsipildžiusios viltys palengvinti „sunkių darbelių“ naštą:

Dartės paklausytau savo mocinėlės kas minutėlė, kad cik atsikeltūt, mano mocinėla, mano mylinioji.

Oi, aš užvaduotau kas valandėlį savo mocinėlį. Jūs nesikeltūt anksci rytelį, jūs nevaikšiotūt, po dzidelį dvaralį, oi, jūs nešaltūt savo aiklių kojalių. Oi, aš užsikeltau anksci rytelį, oi, aš nukrėstau ryto raselį, oi, aš apdzirbtau dzidelį darbelį ¹⁰.

Apie glaudžius vidinius ryšius, siejančius vaikus su tėvais, liudija ne tik akivaizdžios moralinės skriaudos, bet ir tas didelis skausmas, kurį suteikia pasiliekančioms visišką šių ryšių nutrukimas. Našlaičių raudas didele dalimi ir sudaro betarpiškas šių sielvarto jausmų išsakymas, kalbant apie tai, kaip sunku be motinos ar tėvo ir kaip labai jų pasigendama. „Oi, mum dievuliau, kur pasidėsime be motinėlės?“ ¹¹ — nuolat skamba našlaičių raudose klausimas, kuris tuo beviltiškesnis, kad į jį niekada nerandama atsakymo. Noras užpildyti tą vidinę tuštumą, kurią palieka tėvų mirtis, ieškojimas žmogiškos šilumos iš tiesų sukelia dar daugiau skausmo, nes jų niekas negali pakeisti. Šios nuotaikos dažniausiai išsakomos žmogaus ir gamtos gyvenimo paralelėmis, daugeliu atvejų pasiekiančiomis gilaus emocinio įtaigumo. Pvz.:

Prisiglausim prie medelio —
Medelis šakotas;
Prisiglausim prie ledelio —
Ledelis šaltas;
Prisiglausim prie tvorelės —
Visi vėjeliai užpūs,
Visi lieteliai užlis;
Prisiglausim kito pašalėlį —
Visi žodeliais trunkys,
Visi piršteliais badys! ¹²

Gamta, kuriai dažnai suteikiamos žmogiškos savybės, guodžia ir ramina našlaitį; joje ieškoma atramos sunkiais gyvenimo momentais, tačiau

¹⁰ BLR, p. 34.

¹¹ B. S r u o g a, Lietuvių liaudies dainų rinktinė, Kaunas, 1949, p. 298.

¹² Ten pat, p. 238—239.

ažuolėlio (berželio, liepelės, ievarėlio) „žalios šakelės“ neatstoja našlaičiui tėvo rankų šilumos:

O aš nuaisiu in žalią girelę, o aš atsistosis po žaliu aržuolėliu, o prakalbės žalias aržuolėlis: O, siratėle, ko stovi po mano šakelėms, mano šakelės — ne tėvelio baltos rankelės, smulkūs lapeliai — ne tėvelio meilūs žodeliai ¹³.

Daug nevilties, kurią kelia nusimanymas, kad vargams niekada nebūs galo, kad moralinės skriaudos niekas nepalengvins ir neišlygins, sukaupia vaizdžiame našlaičio dalios palyginime su liūdesį ir skausmą simbolizujančiu antelės ar gegulės likimu:

Paplūdę mes vargely
Kaip antytė vandenėly,—
Antytė plaukys,
Ežero kraštėlį priplauks,—
Kurgi mes, našlaitėliai,
Savo vargelius išplauksim?
Gegutytė kukavus
Turi česėlį nustot
O mes, našlaitėliai,
Niekuomet nebenustosim
Raudoję —
Ir raudosim! ¹⁴

Dažnai kaip didelės kančios išraiška raudose praskamba skundas, kam motina nepagimdė „sieru akmenėlių“, išreiškiamas noras pavirsti gegule ir iš liūdesio „kukuocie visas savo viekelis“ arba kreipiamasi į „žemelę motulę“, kad ji prasiskirtų „an dviejų puselių“ ir priimtų pas save „vargo dukrelę“. Noras kartu mirti, kurį kaip išeitį iš visų vargų padiktuoja didelis sielvartas, praskamba labiausiai įtempto jausmo gaida, kuria dažniausiai ir užbaigiama visa rauda.

Artimais ryšiais, kaip ir visa savo kasdienine buitimi, vaikai susiję ir su kitais vyresniaisiais šeimos nariais — močiute ir senučiu. Raudose jie apgaubti beveik tokia pat didele meile, kaip ir tėvai, juo labiau, kad jie vaikams daugeliu atvejų, ypač likus našlaičiais, pavaduoja tėvus. Jų asmuo patrauklus ta pačia senatvei būdinga gyvenimo išmintim ir vidine giedra, todėl vaikų gyvenimas, persipindamas su senučių, darosi pilnesnis ir šviesesnis.

Raudose su meile prisimenamas „senas tėvulis“, gražiai mokantis „mažutėlius“ „razumno razumėlio“: čia barantis, kad „nedzykautum, tėvulio neužruscytum“, čia pratinantis vaikus sumaniai ir su meile atlikti „sunkius darbelius“, čia ugdomantis žmogiškąjį jautrumą poelgiuose su neatskiriamais žemdirbio padėjėjais ir draugais — gyvuliais:

Kap atsikeldavom mes anksci rytėlį, mes nuveidavom in čystų laukelį, tai mes atradavom tynai savo tėvulį terpu gyvulėlių, tai pamokino, tai pamokino, mūsų tėvuli, kaip gyvulėliai ganycie ir an jų nepykie ¹⁵.

Raudose jautriai dėkojama senučiui (arba močiutei) už tai, kad padėjo tėvams juos „jaunus paūgycie“, išnešiodami „ant savo rankelių“, su susigraudinimu apmąstoma, kaip jie „senoj senystėlėj“, „mažoj sveikatėlėj“, gailėdami „mažučių“, „nedalaido prie dzidelio vargelio“, patys atlikdami sunkiuosius darbus:

Kap pakildavo tamsūs debesėliai, tai atbėgdavo mūsų tėvucis in čystų laukelį, tai jis laisdavo mus mažutėlius nuo gyvulėlių, kad neužlytų skaudus lietucis ant mūsų mažutėlių. Jis gailėjosi mūsų mažutėlių, tai nesigailėjo savo senystėlės ir mažos sveikatėlės ¹⁶.

¹³ BLR, p. 10.

¹⁴ B. Sruoga, Lietuvių liaudies dainų rinktinė, Kaunas, 1949, p. 239.

¹⁵ BLR, p. 8.

¹⁶ Ten pat.

Nuoširdžiu prisirišimu, virstančiu savotiška anūkėlės ir močiutės draugyste ir didele jų tarpusavio santykių šiluma, padvelkia kai kurios praeities prisiminimų detalės vienoje anūkės raudoje:

Babute mana, senute mana, tu mani palikai vieną siratėlį. Mes abi tum-siaj naktelej guladavam, tu mani šiltai apkladavai. Tai, babute mana, tai se-nute mana, mes in pečelia aukštai sedėdavam.

Tai gi, babute, tai kai aš nuveisiu šiltajan pirkelėn, kap aš atnešiu šalta undenelia, tai kam aš paprausiu baltų galvelj...¹⁷

Ypatingai šilti močiutės santykiai su našlaite anūke, kuriai ji „užstoja mocinėlės vietelį“, padeda „kraucie šarvelį“, „rangcie rangelį“, duoda „džidelį rodelį“, savo rūpestingumu ir motinišku švelnumu užlygindama tą didelę skriaudą, kurią jai suteikė motinos mirtis.

Gilaus dėkingumo senučiams jausmą, kuriuo nuspalvintos šios raudos, nuolat lydi skaudus neatliktos pareigos suvokimas: mirtis sugriaua anūkų viltis atsilyginti tokiu pat rūpestingumu, užvaduojant juos „menkoj sveikatėlėj“ nuo „sunkių darbelių“, savo globa apsaugant jų senatvę nuo „didelių vargelių“. Šių tarpusavio santykių harmoniją dar labiau paryškina visame pasakojimo kontekste vyraujančios ramios ir giedros praeities prisiminimų spalvos, kurių netemdo didelis, kitais (pvz., motinos mirties) atvejais kraštutinę jausmo įtampą pasiekiantis skausmas, nes senučio arba močiutės mirtis priimama kaip suteikianti daug sielvarto gyviesiems, tačiau natūrali ir neišvengiama senatvės pabaiga.

Naujas šeimyninių santykių puses atskleidžia raudos seseriai arba broliui. Vaikų tarpusavio bendravimas taip pat, kaip ir santykiuose su vyresniaisiais šeimos nariais, paremtas tuo natūraliu abipusiu jausmu, kuris dar labiau nuskaidrina nerūpestingas jaunystės dienas, palengvina kasdieninius rūpesčius ir vargus. Apie šią per visą gyvenimą šviesių spindulių praeinančią seserų arba sesers ir brolio draugystę ir didelį skausmą ją praradus pasakojama palyginti negausiose raudose.

Seserys „jaunoj jaunystėlėj“ — tai neatskiriamos draugės ir kasdieniniame darbe, ir „jaunam jaunimėlyj“. Su sesers asmeniu visų pirma siejasi gražiausi bendro darbo prisiminimai: čia šviesų tarpusavio draugystės pajautimą lydi toks pat skaidrus kolektyvaus darbo džiaugsmo jausmas, todėl, netekus sesers, darosi tarsi neužbaigti kasdieniniai darbai, kaip nepilnas ir pasiliekančiosios gyvenimas:

Kap mes sulauksim šiltos vasarėlės, kap aš pradėsiu rangcie naujas staklalas, tai bus labai gaila man be sesulės, tai mes susikalbėjom su savo sesuli, tai mes audėm plonas drobeles, oi, tai mes rinkdavom margus raštelius, oi, dartės neturėsiu su kuomi kalbėcie, su kuomi susiramjcie ir rodelį sudėcie¹⁸.

Apraundant seserį, apmąstoma bendros jaunystės dienų godos, prisimenant, kaip „darėm didelį rodelį, koki darbeliai daryti“¹⁹, kaip „sėdavom abidwi rūt'alas“²⁰ ir „ėjom... vakarėly in jaunų jaunimėlį, kur jaunas jaunimėlis, kur zvankios muzikėlės“²¹. Šios giedrų prisiminimų nuotrupos nuolat persipina su nusimanymu, jog artimiausias asmuo nesugrąžinamai prarastas, su skausmingu įsitikinimu, jog jau „nevaikščiosim po plačias ulyčelas, jau mes nešnekėsim daugiau meilių žodelių, jau mūs' išnyks visas gražumėlis“²², ir tai dar labiau pabrėžia šių santykių vertę ir draugystės didumą.

¹⁷ LTR 2441(70).

¹⁸ BLR, p. 43.

¹⁹ LTR 1315(7).

²⁰ Э. Вольтер, Литовский катехизис Н. Даукши, СПб., 1886, p. 145.

²¹ LTR 1315(7).

²² LTR 1138(345).

Tokie pat šilti ir ištekęsųjų seserų tarpusavio santykiai: džiaugsmingai pasitinkama atsilankiusi „svetimoj šalelėj“ „mieloji viešnelė“, kuriai nepristingama „meilingų žadelių“, nei „paverkt sava vargelių“; sesers kaip artimiausio žmogaus ieškoma „didžiuos jomarkėlius“ pasiguosti savo vargais.

Apie šiuos vidinius ryšius, siejančius seseris, liudija visoje raudų poetkštėje sruvenantis didelis, niekada nenutylantis skausmas. Čia priblėsdamas, čia vėl stipriai prasiverždamas, jis byloja apie subtiliausius žmogiškuosius jausmus, pažadintus didelės tragedijos — mylimo asmens netekimo. Gilaus sielvarto gaidom čia nuskamba mergelės, iš liūdėsio pavirtusios gegute (rūtele, medeliu) motyvas, kuris taip dažnai sutinkamas našlaičių raudose. Sesers, praradusios savo artimiausią draugę, skausmas toks neišsakomai didelis, kad jai belieka pavirsti gegule ir „kukuocie visas savo viekelis“ arba liūdnei siūbuoti „girelės medeliu“:

Oi, kuo man pavirscie
Be savos brangios sesulės.
Oi, ar man pavirscie žaliausiu rūteli,
Oi, argi garbėcie naujam darželėly
Oi, ar man pavirscie raibu gegužėli,
Oi, ar kukuocie visas savo viekelis
Be brangiausios sesulės.
Oi, ar man pavirscie girelės medeliu,
Oi, ar siūbuocie visas savo viekelis,
Visa sava buicela ²³.

Neretai raudose šie jausmai išsilieja švelniausios meilės ir ilgesio kupiniais posmais. Vienoje sesers raudoje sakoma:

Kad aš primanytau,
Tai aš paverstau
Šitų aukštų kalnelį povelio plūksneli,
Tai kad primanytau,
Tai aš jį paverstau šviesu zerkolėliu.
Tai kad aš macytau
Savo brangių sesuli aukštame kalnely,
Gudami grabely, tamsioje žemelėj“ ²⁴.

Čia mirties kraupumo pajautimas pinasi su dideliu mylimo žmogaus ilgesiu, su šviesia išsiskyrimo kančią praskaidrinančia viltim vėl jį matyti, tuo pačiu skausmingai suvokiant savo negalią susigrąžinti tai, kas prarasta.

Sesers raudose broliui atsiskleidžia tie patys darnūs, paremti meile ir sutarimu šeimos vaikų tarpusavio santykiai. Jose brolis apibūdinamas kaip vyresnysis sesers globėjas „jaunoj jaunystėlėj“, dažnai, o ypač seseriai — našlaitei, pavaduojantis tėvą. Jis rūpinasi sesės darželiu, žada jai „išart linams laukelį“ ²⁵, o, išleidžiant į „svetimą šalelę“, nuperka jai „šilkų ska-rytę“ ir „baltą suknytę“, todėl brolio mirtis kelia seseriai daug rūpesčių:

Tai mana braliukas
Visakų nupirkdava,
Tai mana braliukas
Visakų dabodava.
Kas man, braliukai, dabar ką nupirks,
Kas man, braliukai dabar apvilks? ²⁶

Toks pat artimas brolis išlieka ir vėliau, jau visiems atsiskyrus: jis iš toli pasitinka ateinančią viešnagėn ištekęsiją seserį, pasidalija su ja savo ūkiško darbo džiaugsmiais, aprododamas „sodelį“, „rugelius“, pasiguodžia bendrais vargais ir rūpesčiais. Šis brolio ir sesers bendravimas, teikiantis abipusę moralinę paramą, palieka sesers gyvenime šviesų pėdsaką, dar labiau išryškėjančią mirties fone.

²³ LTR 2375(123).

²⁴ Ten pat.

²⁵ LTR 2009(57).

²⁶ LTR 1252(41).

Tam tikra raudų dalis taip pat labai teigiamai apibūdina anytos ir marčios santykius, kurie visoje liaudies kūryboje piešiami gana tamsiomis spalvomis, iš tiesų ir atitinkančiomis gyvenime pasireiškusį tradicinį marčios ir anytos antagonizmą. Atrodytų, kad raudos žanro, kuriam svetimas nepalankus mirusiojo vertinimas, tradicijos galėjo apspręsti teigiamą šių santykių nušvietimą, tačiau raudoms, kurias visada padiktuoja nuoširdus ir tikras jausmas, iš esmės svetimas bet koks dirbtinumas. Taigi ir šios raudos, kalbančios apie darnius marčios — anytos santykius, atspindėjo realius ir ne atsitiktinius šeimyninio gyvenimo atvejus.

Anyta, apraudodama marčią, vadina ją „geriausia užvaduotojėle“ „senoj senystėjėj“: marti, gailėdamasi jos „mažos sveikatėlės“, atsikėlusi „anksti rytelį“, atlieka sunkiuosius darbus — pirmoji nukrečia „gailią rasele“, numina „žalią vejelę“. Kai kuriose kasdieninės buities detalėse, rodančiose marčios darbštumą, padvelkia didele tarpusavio santykių šiluma ir abipusiu jautrumu kasdieniniuose šeimos rūpesčiuose:

Tai kap tu buvai, tai būdo negirdžiu kap tu acikei, tai aš pasklausiu, tai ko tep anksci išsikėlei, tai tu alsakai: „Tai karvelas laidiau...“ Martula mano geriausioji, tai dar gulkia, tai pašilkia, tai tada aisim kokian darbelin...²⁷

Panašiai tarpusavio santykius apibūdina marčios raudos anytai, kuriose apmąstoma jas suartinusieji bendri vargai, apgailestaujama „motušėlės“ asmeny netekus „užvadelio“ ir paguodos kasdieniniuose rūpesčiuose, prisimenama taikus ir giedras, netemdomas jokio šešėlio, jų bendravimas.

Sviesius marčios paveikslo bruožus papildo tokie pat šilti santykiai su mošomis, atsiskleidžiantieji mošos raudose marčiai. Marti apibūdinama kaip mošų „dzidžiausia prietelkėlė“, savo rūpestingumu pavaduojanti motiną: ji padeda „šarvelį sukraucie, rangelį surangcie“, išleidama į „svetimą šalele“, „konopuikiasia“, „konogražiausia“, su „meiliais žodeliais“ pasitinka mošas, atsilankiusias pas ją viešnagėn, veda „in aukštų klėtelių“, guodžiasi savo „didžiais vargeliais“, jos „kaip cikros motinėlės“ ieško mošos „didžiuos atlaidėliuos“, pasiskųsti savo vargeliais „suraminti širdelę“.

Su tuo pačiu dideliu švelnumu marti aprauda mošą arba dieverį, vadinama juos savo „sesule“, „broleliu“, nuolat pasigesdama jų paramos darbe ir „meiliųjų žodelių“, praskaidrinančių kasdieninio gyvenimo rūpesčius.

* * *

Tradicinėje raudoje niekada neminimos su velioniu susijusios šeimyninio gyvenimo negerovės, kaip ir visa kita, kas galėtų jį neigiamai apibūdinti. Šeimyniniai konfliktai čia iškyla per gyvųjų tarpusavio santykius, apie kuriuos pasakojama, tarsi ieškant mirusiojo užtarimo ir paramos. Štai vienoje našlės raudoje, guodžiantis sunkia dalia, skundžiamasi vaikų nedėkingumu ir prašoma velionį ją užtarti bei globoti:

..mano vaikeliai — aštrūs dagalėliai,
Tik anys laukia mani, kad aš graičiau pagaučia kur smertelį,
Galvelc mano, draugele mano,
Prašau, prisapnuoki saviem vaikeliam
Kad anys mani našlaitėlės nestumdytų
I rūstais žodeliais man širdelės nedilgyt!²⁸

Šiame kreipimesi į mirusįjį glūdi ne tik atviras priekaištas gyviesiems, bet ir tam tikras atšėšėlis senovinio tikėjimo antgamtine velionio galia, leidžiančia jam įsikišti į žemiškuosius reikalus.

²⁷ Buvusios Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiai, III 131(16), LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.

²⁸ LTR 2750(675).

Tokio pobūdžio tėvų ir vaikų konfliktai, kaip mažai būdingi, raudose atsispindi neryškiai. Kiek plačiau čia liečiama patėvio ir ypač pamotės problema, einanti arba pagrindiniu kai kurių našlaičių raudų motyvu, arba apmetama jose pačiais bendriausiais bruožais, tačiau visada kalbanti apie aštrias tarpusavio nesutarimų formas ir skaudžias jų pasėkmes našlaičiams. Populiariausia šio motyvo išraiškos forma tradicinėje raudoje — kreipimasis į mirusius tėvus, kad jie neleistų našlaičių atiduoti „in svecimas rankelas“ arba juos skriausti būsimai pamotei ar patėviui:

Tėvuli geriausias, tėvuli mylimiausias, nor jūs paprašykit savo prisiegėlės mūsų mocinėlės, kad ji nenubartų mūs' graudžiais žodeliais. Oi, kad neužrūscytų mūsų seratėlių, kad ji nepaduotų in svecimas rankelas, kad mes nevargtum dzidelio vargelio ²⁹,

arba:

Martela mano, jaunoji mano, buvo nuprašycie mūsų brolalio, savo prisiegėlės, kad jisai neglūmytų mažų vaikelių, kad jis nebartų graudžiais žodeliais. Oi, kap jis paims sau prisiegėlį, oi, vaikeliame pamotėlį, kad jis neduotų dėl jos valalės, kad ji nebartų mažų tavo seratėlių ³⁰.

Apie tai, kas šiuo atveju iškyla tik kaip būsimo vargo nuojauta, tiesiogiai pasakojama cikle našlaičių raudų, savo turiniu ir išorine struktūra primenančių dainas. Nauja, tradicinei raudai nebūdinga motyvo išraiškos forma jose — mirusios motinos ir našlaičio dialogas, perteiktas spalvinga metaforine kalba — padeda dar betarpiškiau atskleisti visą našlaičio dalios sunkumą. Kaip tiesioginė priešingybė motinai, įkūnijančiai gražiausius žmogiškuosius jausmus, našlaičio pasakojime išryškėja atstumiantis savo grubumu pamotės asmuo:

Motula mūsų miela, motula mūsų brangi
Prausia mus mažekėlė kasdien gailiom ašarėlėm,
Sukuoja mumiem galvelas erškėčių šepetėliu,
Velka mus marškinėliais kasdien sunkiais atodūsiais.
Juosia mus mažekėlė kasdien mikliais žilvitėliais,
Kloja mums patalėlį kietų, labai kietų,
O užkloja mus mažutėlius sunkiu savo plaštakėliu ³¹.

Nesantaika tarp marčios ir anytos, virtusi tradicija, nuolatiniai nesutarimai tarp mošų ir marčios taip pat atsispindi kai kuriose raudų detalėse. Marti, vedybų keliu patekusi į svetimą šeimą, turėdavo žymiai mažiau teisių už tiesioginius turto paveldėtojus, ir šie turiniai apskaičiavimai daugeliu atveju lėmė jos padėtį šeimoje. Šią nepavydėtiną marčios „svetimoj šalėlį“ dalį, kuria dažnai guodžiamasi raudose, konkretizuoja kai kurios kasdieninės buities detalės. Vienoje raudoje marti skundžiasi:

Tu sesula, dar vis valniau gyveni, aš sesula, negaliu ne puodynėlas nugriec, nei gardesnio pienelia suvalgyc, nedalaidžia mani anytela. Prapuoliau, sesula, piktaj šeimynelaj, neturiu valalas niekam žadelia pratarycie ³².

Esant tokiam vidiniam antagonizmui šeimoje, nenuostabu, kad kartais marti gana piktaisi pasijuokia iš mirusios anytos:

Anytėle blogoji,
Kaip gyva buvai kokia nevalyva,
A dabar ir suvis ³³.

Savo ruožtu moša skundžiasi mirusiems tėvams, kad „prie martelas sunkus darbelis“ ³⁴, kad „martelė kap bistri kibirkštėlė“ ³⁵ ir pan. Šios ne-

²⁹ BLR, p. 23.

³⁰ Ten pat, p. 53.

³¹ LTR 1187(356).

³² LTR 1138(280).

³³ LTR 2750(661).

³⁴ LTR 1997(50).

³⁵ LTR 1315(5).

santaikos pagrindu glūdintys šeimyniniai nesklandumai, įprasti į savo tarpą priimant svetimą žmogų, kurio prisiderinimas prie naujų kiekvienos šeimos, ypač konservatyvesnės, šventai saugomų tradicijų ir įpročių, reikalavo iš visų tam tikro lankstumo. Antra vertus, daug ką lėmė turiniai santykiai, daugeliu atvejų apsprendžiantys besivystančio kapitalizmo epochos šeimos moralinį veidą. Šitai ypač ryškiai atsiskleidžia vienoje humoringo atspalvio žento raudoje uošvei. Tai savotiškas dialogas tarp sūnaus ir žento, atidengiantis tikruosius abiejų jausmus mirusieji, kai paprasčiausią žmoniškumą dar prie mirusiosios patalo nustelbia savanaudiški išskaičiavimai:

Sūnus: Mana matušėla, mana senagalvėla, tu numirei... O aš palikau siratėlis, kur aš dabar pasidėsiu? Tu visas turtas mana buvai, visa mana prieglauda. Ugi, dieve mana, dievulėliau mana!

Zentas: Mana motušėla, mana garbuolėla! Kas mane bepriglaus, kas mane bepatiešys? Mana motušėla, mana senagalvėla — ui-ui-ui!

Sūnus: Svoger', eik į šalį! Ko tu čia dabar lasavoji?

Zentas: Ar tau vienam buvo motina? Juk ir man senąją skrynę palika.

Sūnus: Matušėla, senagalvėla...

Zentas: Matušėla — (ir senąją skrynę garbstė, garbavoja) ³⁶.

Pabaigoje pažymėta pastaba, kad „iš jų ta garbavojima visi giedotojai ir budėtojai visu balsu ėmė juoktis“ ³⁷, rodo šios merkantilistinės moralės pasmerkimą ir jos svetimumą liaudžiai.

Nemaža yra išlikusių humoristinio pobūdžio raudų, kuriose žmona aprauda nemylimą vyrą arba vyras — žmoną. Tai nedidelės apimties, dažnai žaismingos nuotaikos tekstai, paprastai kuriami parodijuojant tradicinės raudos turinį ir stilių. Pašaiپی, kartais net gana vulgarių intonacijų teksto turinys čia tiek nederina su iškilmingu, imituojančiu liūdesį atlikimo rimtumu, kad tokia rauda beveik visada sukelia komišką efektą. Tuo komizmu ir nuvainikuojamas neigiamasis objektas. Dažniausiai sutinkamas žmonos raudose neigiamo vyro tipas — girtuoklis ir grubus despotas, tiek nuskurdinantis šeimą ir užnuodijantis jos gyvenimą, kad belieka tik džiaugtis jo mirtimi. Todėl karčios ironijos gaida nuskamba pragėrusio turtą vyro mirties apgailestavimas, pašaiپیai pastebint, kad galėjo gyventi, nes dar „daug ko palika“:

Mana vyrelis, mana garbuolėlis, u-u-u, ui-ui! Visi kalbėja, kad tu visą ką iš namų kišenėliais išnešęs butelėliais išgėręs — bet daug ko palika... kam tu numirei? U-u-u, ui-ui! ³⁸

Tradicija reikalauja, apraudant mirusįjį, iškelti jo gerumą ir nuopelnus artimiesiems, ir šitai ne kartą duoda progos žmonai karčiai pasijuokti iš tariamos šeimos gyvenimo laimės, atskleidžiant tikruosius tarpusavio santykius, nuvainikuojančius velionį:

Aš tau nemokėjau per aslą pereiti!... Nerūpėjo man burnelė su vandeniu prausti, aš su ašaromis nusiprausiau.

Nerūpėjo man ašaros su skarele šluostyti, aš su rankovėle nusibraukiau.

Nerūpėjo man galvėlė šukuoti, tu man su savo nageliais iššukavai.

Nerūpėjo man medelių į grinčią nešiotis, tu man, paskui kulnius sekiodamas, prisvaidei, primėtei. Jonai, mana, gaspadoriau mano! ³⁹

Apie nepavydėtiną moters dalią nuožmaus vyro valdžioje tiesiogiai kalba kai kurios kasdieninės buities detalės, sukrečiančios vyro poelgių, apie kuriuos pasakojama su daug iškentėjusio žmogaus ramybe, žiaurumu:

Dieduli mana,
balta galvele mano!
Tai dar kaimynkėlės žinat,

³⁶ BLR, p. 75.

³⁷ Ten pat.

³⁸ BLR, p. 74.

³⁹ Ten pat, p. 73.

Kaip aš už jo pragyvenau!
Kai važiavau šv. Petri iš Daugėliškia
Tai botagu in galvą sulaužia! ⁴⁰

arba:

O tu mano vyreli,
kai mudu ėjova
per Pliksnos pievas
pasirovei iš šaknų elksnelį,
sudaužei visą
ir man burnelę ⁴¹.

Visa tai liudija apie grubiausias formas tų patriarchalinių tradicijų, kurios, užsilikdamos pobaudžiaviniam kaime, ilgai slėgė moterį. Šios tradicijos, ugdžiusios joje besąlygišką klusnumą ir nusilenkimą „šeimos galvos“ autoritetui, daugeliu atvejų apsprendė ir tarpusavio santykių pobūdį. Kai kuriose raudų detalėse padvelkia ši tamsuoliškų papročių suformuota baiminga pagarba vyriui, kur kartu tiek daug graudaus, žmogų nuvertinančio nuolankumo:

Džekui, mana galvela, džekui, mana Krištapuci, kū nigdu nesumušei tu
mana galvelas, kū nigdu nesujuokei tu mana utarkelas; tai aš tau uncikdavau
žadelių pasakycie, tai aš tau patrapydavau darbelių padarycie; geras buvo
mana galvela ⁴².

Tačiau didesnėje raudų dalyje atsispindi gaivališkas moters protestas prieš pažeminimą ir skriaudas, išsiliejantis atvira neapykanta ir tokiu pat neslepiamu džiaugsmu, atsikračius skriaudėju:

Bindariukai, mano galvela!
Fui! Neš tavi velniai! ⁴³

arba:

Jau dabar ir tą neprietelių atleidau,
Jau dabar mane nemuš ⁴⁴.

Ta pati mintis glūdi visuose humoristinių intonacijų raudos variantuose, kur ne tik išreiškiamas noras kuo greičiau atsikratyti mirusiuoju, bet ir pats velionis išjuokiamas nepagarbiausiais būdais ⁴⁵.

Pagal apraudojimo tradicijas, daug mažiau turime tokio pobūdžio vyro raudų žmonai. Šeimyninė nesantaika jose interpretuojama ne tokiom aštriom, bet žymiai taikingesnėm intonacijom, todėl ir pajuoka, skirta mirusiajai, minkšta ir ne tokia užgauli, kaip ir visas humoras lakus ir lengvas, nesiekiantis gilesnių apibendrinimų:

Kai gyva buvai, tai man buvai meili,
O kap numirusi, kap cibulis gaili ⁴⁶.

arba:

Tu mana babute, tu mana lakštute, nukritai,
kap nuo kleva lapelis — pledekšt! ⁴⁷

Tuo būdu raudose iškyla įvairiaspalvis valstiečio šeimos vaizdas su kasdieniniais rūpesčiais ir retom džiaugsmų prošvaistėm, darniais tarpusavio santykiais ir vidiniais konfliktais. Visų stipriausiai čia skamba šeimos, kaip vidiniai sveiko, darnaus ir vieningo kolektyvo, teigimas, išaukš-

⁴⁰ LTR, 2750(476).

⁴¹ LTR 224(1608).

⁴² LTR 1138(236).

⁴³ LTR 2750(721).

⁴⁴ LTR 4616(2380).

⁴⁵ Plg. „O tu mano vyreli, kai tu buvai gyvas, koks tu buvai vyras, o dabar numirei! O guli kaip šilkas, o purpsi kaip vilkas; vežkit kuo toliausiai, o kaskit kuo giliausiai, o kad neišlįstų, o kad nesugrįžtų, kad iš puodų barščių neišėstų! O kad mano galvelę daugiau nedaužytų!“ (A. Juška, Lietuviškos dainos, t. 3., Vilnius, 1954, p. 335).

⁴⁶ LTR 3771 (127).

⁴⁷ LTR 1138(279).

tinimas su tam tikru polinkiu į idealizaciją viso to, kas sudaro jo jėgą nuolatinėje kovoje už būvį ir kasdieninės duonos kąsnį. Raudose atsi-skleidžia pažangūs moraliniai kriterijai, tampantys apskritai žmogiškosios vertės matu. Apmąstant mirusiojo gyvenimą, velionis visų pirma vertina-mas tos naudos, kurią jis teikė visuomenei ir šeimai, požiūriu, labiausiai iškeliant darbštumą ir jautrų santykį su artimaisiais. Šalia to, šiai dviejų epochų — žlungančio feodalizmo ir besivystančio kapitalizmo — riboje su-siformavusiai šeimai būdingi gilūs, iš vidaus ją ardantys prieštaravimai. Iš vienos pusės, feodalinės epochos liekanos, pasireiškiančios tokiomis gru-biausių formų tradicijomis, kaip „šėimos galvos“ despotizmas ir moters beteisiškumas, iš kitos, — buržuazinės moralės, ugdančios savininkiškus instinktus, skverbimasis į tarpusavio santykius, žalojo tauriausius žmogiš-kuosius jausmus, griovė tvirtus moralinius šėimos pamatus. Tačiau šie šėimos gyvenimo momentai atsispindi neryškiai, nes raudų paskirtis, kaip minėta, yra kuo gražiau pagerbti mirusįjį, visų pirma iškeliant tai, kas velionio gyvenime buvo šviesu ir prasminga.

Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto
Lietuvių literatūros katedra

Įteikta
1961 m. lapkričio mėn.

СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В НАРОДНЫХ ПОХОРОННЫХ ПРИЧИТАНИЯХ

Д. ВЕНЦЛОВАЙТЕ

Резюме

В статье разбирается тема семейных отношений в литовских народ-ных похоронных причитаниях.

В причитаниях отражается широкая и всесторонняя картина кре-стьянской семьи, сформировавшейся на границе двух эпох — гибнущего феодализма и возникающего капитализма. Создавая обобщенные обра-зы ее членов (матери—отца, сестры—брата, бабушки—дедушки, не-весты—свекрови и др.), раскрываются гармонические взаимные отно-шения патриархальной семьи, изображен богатый внутренний мир че-ловека из народа. Семейные отношения здесь изображаются идеализи-рованно, так как прошлое становится контрастом настоящему, что в причитаниях всегда рисуется как безвыходная нищета и горе.

Традиционным похоронным причитаниям нехарактерно отрицательно отзываться о мертвом. Внутренние семейные конфликты широко рас-крываются в юмористическом плаче. В нем отражаются характерные для семьи этого периода острые, разрушающие ее изнутри, противор-ечия, которые проявляются с одной стороны господством пережитков эпохи феодализма — господством грубых патриархальных традиций (деспотизм «головой семьи», бесправие женщин), а с другой стороны — проникновением буржуазно-меркантилистической морали во внутрен-ние отношения в семье.
